

Anna Bielawska

*Zespół Szkół Katolickich im. Matki Bożej Miłosierdzia
w Białymstoku*

Antropologiczne podstawy doskonałości chrześcijanina według nauczania biskupa Edwarda Kisiela

ANTHROPOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE CHRISTIAN PERFECTION ACCORDING TO THE TEACHING OF BISHOP EDWARD KISIEL

This article presents the preaching of Bishop Edward Kisiel about the anthropological foundation of the Christian perfection. The Bishop shows man as an individual created in love for love, and thus exalted by God. He also emphasizes the fact of contamination of human nature, which manifests itself in the human inclination to evil. The man appears to be totally dependent on God in all things, so he is not able to overcome the effects of the original sin. Kisiel describes redemption as the most important event in human history. It is a gift and a task for mankind. The Bishop points to the need for cooperation with grace in pursuit of eternal life.

Key words: bishop Edward Kisiel, the creation of man, the downfall of man, redemption, eternal life.

Wstęp

Powołanie do doskonałości bp Kisiel traktuje jako powszechny obowiązek ochrzczonych. Kluczowym tekstem w jego nauczaniu

ukazującym to zagadnienie są słowa Chrystusa: „Bądźcie więc wy doskonali, jak doskonały jest Ojciec wasz niebieski” (Mt 5, 48).

Mówiąc o doskonałości chrześcijanina, nie można pominąć objawionej prawdy o człowieku, który został powołany przez Stwórcę do istnienia i wywyższony do stanu nadprzyrodzonego. Wskutek buntu utracił komunie z Bogiem, a jego natura uległa skażeniu. Jedność człowieka z Bogiem przywrócił Chrystus poprzez Śmierć i Zmartwychwstanie. Dzięki Niemu człowiek może osiągnąć niebo. W niniejszym artykule zostaną omówione: stworzenie człowieka, upadek i jego skutki, Odkupienie oraz życie wieczne w ujęciu bp. Edwarda Kisiele¹.

1. Stworzenie człowieka

Nauczając o stworzeniu człowieka, Kisiel wychodzi od słów św. Jana Apostoła „Bóg jest miłością” (1 J 4, 16)². Porównuje miłość Bożą do wezbranego morza, które wylewa z brzegów oraz do przepelnionego naczynia, z którego woda wydostaje się na zewnątrz³. Skoro do natury miłości należy obdarowywanie nią innych, stąd miłość nie może

¹ Biskup Edward Kisiel urodził się 24 lutego 1918 roku w Jundziłowie na Wileńszczyźnie. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Jundziłowie, następnie w Starym i Nowym Pohoście oraz w Hermanowiczach. W 1932 r. rozpoczął naukę w Państwowym Gimnazjum w Dziśnie, a trzy lata później przeniósł się do Państwowego Gimnazjum w Pińsku, gdzie w 1937 r. zdał maturę. W tym samym roku wstąpił do Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Wilnie, które ukończył w 1943 r. Święcenia kapłańskie przyjął w Warszawie w 1943 r. Pierwszą parafią ks. Kisiele była Czarna Wieś, gdzie pracował przez 9 miesięcy. W latach 1944-1945 był wikariuszem w parafii Uhowo, po czym przeniesiony został do parafii św. Rocha w Białymstoku. W 1950 r. rozpoczął studia doktoranckie na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego. Tytuł doktora teologii otrzymał w 1953 r. W 1971 r. ks. Kisiel został powołany na kanclerza kurii biskupiej, a 5 lat później na wikariusza kapitulnego Archidiecezji w Białymstoku. W tymże roku, w maju, otrzymał nominację na biskupa tytularnego Limaty i Administratora Apostolskiego Archidiecezji w Białymstoku. W 1991 r. Kisiel został pierwszym Biskupem Ordynariuszem nowo powstałej Diecezji Białostockiej, a niecały rok później – Arcybiskupem Archidiecezji Białostockiej. W maju 1993 r. Biskup Kisiel przeszedł na emeryturę. Zmarł w Białymstoku 28 września 1993 r. Por. T. Krahel, *Arcybiskup Edward Kisiel (1918-1993)*, [w:] *Arcybiskup Edward Kisiel pierwszy Metropolita Białostocki*, red. T. Krahel, Białystok 1994, s. 9-47.

² Por. E. Kisiel, homilia: *Miłosierdzie Boże na wieki wychwalać będę* (1983), kaseta audio 39, s. 1; *Bóg Stwórca świata*, teczka LV; konferencja I: *O celu człowieka*, teczka XLII, s. 2.

³ Por. *Bóg Stwórca świata*, teczka LV; homilia: *Miłosierdzie Boże na wieki wychwalać będę* (1983), kaseta audio 39, s. 1.

pozostać zamknięta sama w sobie i chce być dawana⁴. Autor ukazuje stworzenie człowieka jako owoc udzielenia się Boga – Miłości⁵. Wyjaśnia, że Stwórca nie potrzebował człowieka, by uczynić siebie szczęśliwym, ale by uszczęśliwić samego człowieka. Bóg bowiem jest zawsze nieskończenie szczęśliwy, niezależnie od stworzeń⁶.

Kisiel naucza, że Bóg stworzył człowieka z miłości i dla miłości⁷, czyli chciał go obdarzyć swoją miłością, ale pragnął też być kochanym przez człowieka. Stworzył go więc na swój obraz i podobieństwo (por. Rdz 1, 27), co oznacza, że jest zdolny do poznania i miłowania Stwórcy⁸. Kisiel podkreśla, że Bóg stworzył człowieka, „aby go człowiek znał, kochał, chwalił, Jemu wiernie służył, a potem z Nim w niebie wiecznie królował”⁹. Poznanie Boga dokonuje się dzięki rozumowi, który przyjmuje Objawienie zawarte w *Piśmie Świętym* oraz odczytuje obecność Boga w naturze¹⁰. Miłość Boga autor widzi jako całkowite poddanie się, skierowanie swego wnętrza ku Bogu, bycie niepodzielnym dla Niego¹¹. Służba Bogu przejawia się w złożeniu siebie w ofierze i bezwarunkowym poddaniu się Jego woli oraz uznaniu Bożej władzy nad wszelkim stworzeniem. Chodzi tu o uczynienie ze służby Bogu celu swego życia, a nie o zewnętrzne praktyki religijne¹². Taka służba przynosi chwałę Bogu, zgodnie ze słowami św. Pawła: „Przeto, czy

⁴ Por. E. Kisiel, *Bóg Stwórca świata*, teczka LV; konferencja I: *O celu człowieka*, teczka XLII, s. 2; por. J. Warzeszak, *Działanie Ducha Świętego w świecie i w Kościele według średniowiecznej szkoły franciszkańskiej*, Niepokalanów 1992, s. 49.

⁵ Por. E. Kisiel, konferencja I: *O celu człowieka*, teczka XLII, s. 2; *Bóg Stwórca świata*, teczka LV.

⁶ Por. E. Kisiel, konferencja I: *O celu człowieka*, teczka XLII, s. 2; homilia: *Miłosierdzie Boże na wieki wychwalać będę* (1983), kaseta audio 39, s. 1.

⁷ Por. E. Kisiel, *Bóg Stwórca świata*, teczka LV; konferencja I: *O celu człowieka*, teczka XLII, s. 2.

⁸ Por. E. Kisiel, *Jestem chrześcijaninem*, teczka XLIII, s. 2; *Stworzenie człowieka*, teczka LV; *Niech będzie błogosławiona Święta Trójca i nierozdzielna jedność*, teczka VII.

⁹ E. Kisiel, nauka katechizmowa: *O celu człowieka*, teczka LV, s. 48; por. *Cel życia*, teczka XLI.

¹⁰ Por. E. Kisiel, konferencja dla panien, teczka XLII, s. 4; konferencja I: *O celu człowieka*, teczka XLII, s. 8.

¹¹ Por. E. Kisiel, *Celem człowieka Bóg*, teczka XLI, s. 5-6; konferencja I: *O celu człowieka*, teczka XLII, s. 8.

¹² Por. tamże; *Cześć Boża*, teczka LI; *Celem człowieka Bóg*, teczka XLI, s. 5-6; por. J. Gogola, *Teologia komunii z Bogiem*, Kraków 2001, s. 44.

jecie, czy pijecie, czy cokolwiek innego czynicie, wszystko na chwałę Bożą czyńcie” (1 Kor 10, 31)¹³.

Kisiel wyjaśnia, co to znaczy, że człowiek został stworzony. Termin ten oznacza powołanie z niebytu do istnienia bez udziału człowieka, bez jego wiedzy nawet, ale z pragnienia Boga i Jego wszechmocą¹⁴. Powołanego do istnienia, Bóg nieustannie podtrzymuje przy życiu. Cofnięcie Jego łaski oznaczałoby dla człowieka obrócenie się w nicłość¹⁵. Kisiel porównuje życie człowieka do garści popiołu. Wystarczy lekki podmuch wiatru, aby proch rozsypał się na wszystkie strony i pozostała nicość¹⁶. Autor podkreśla, że Bóg powołał człowieka do bytu jako ukoronowanie całego dzieła stworzenia¹⁷.

Kisiel ukazuje człowieka jako jedność ciała i duszy¹⁸, co sprawia, że łączy on w sobie świat widzialny i niewidzialny. Ciało jego jest śmiertelne, natomiast dusza – nieśmiertelna. Fakt ten – zdaniem Biskupa – jednoznacznie wskazuje na wyższość duszy nad ciałem¹⁹. Podkreśla, że poważnym błędem jest odwrócenie tego porządku rzeczy, czyli dawanie pierwszeństwa materii, wygodzie, własnej woli, z pominięciem duszy, ascezy i woli Bożej. Wskazuje, że prymat ciała nad duszą oraz techniki nad etyką są niezgodne z zasadami chrześcijańskimi. Potwierdzają to cytowane przez Biskupa słowa Chrystusa, w których przestrzega, by bać się nie tych, którzy zabijają ciało, ale raczej Tego, który może przynieść szkodę duszy (por. Mt 10, 8)²⁰, oraz przypomina, że gdyby człowiek cały świat zdobył, a działał na szkodę swej duszy, nie będzie to miało żadnej wartości dla jego życia (por. Mt 16, 26). Cały świat, bowiem rozsypie się

¹³ Por. E. Kisiel, konferencja I: *O celu człowieka*, teczka XLII, s. 8.

¹⁴ Por. E. Kisiel, konferencja 2: *Bóg moim celem*, teczka XLI, s. 4; konferencja I: *O celu człowieka*, teczka XLII, s. 2.

¹⁵ Por. tamże; konferencja 2: *Bóg moim celem*, teczka XLI, s. 4; konferencja I: *O celu człowieka*, teczka XLII, s. 2; por. J. Warzeszak, *Antropologia teologiczna – De Deo Creatore*, Warszawa 1990, s. 9.

¹⁶ Por. E. Kisiel, *Zasady i skutki pokuty*, teczka X, s. 1.

¹⁷ Por. E. Kisiel, konferencja I: *O celu człowieka*, teczka XLII, s. 2; *Pochodzenie pierwszych ludzi*, teczka XL.

¹⁸ Por. E. Kisiel, *Stworzenie człowieka*, teczka LV; *Dusza ludzka*, teczka XL; homilia na niedzielę VIII po Zielonych Świątkach, teczka L; wykład 10: *Pochodzenie człowieka według Pisma Świętego*, teczka LXI.

¹⁹ Por. E. Kisiel, *Stworzenie człowieka*, teczka LV; *Dusza ludzka*, teczka XL.

²⁰ Por. tamże; *Stworzenie człowieka*, teczka LV; konferencja 3: *Poznanie siebie samego*, teczka XLI, s. 2; słowo Biskupa Ordynariusza w czasie sesji naukowej, teczka XXVIII; *Słowo w czasie sesji naukowej z okazji 400-lecia Archidiecezjalnego Seminarium Duchownego w Białymstoku*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 8(1982) nr 3, s. 14.

w proch – zaznacza Kisiel – wszystko przemienie, tylko dusza nie umrze²¹. Biskup przytacza argumenty przemawiające za istnieniem nieśmiertelnej duszy. Są one zaczerpnięte przede wszystkim z *Pisma Świętego*. W *Księdze Rodzaju* czytamy: „[...] Bóg ulepił człowieka [...] tchnął w jego nozdrza tchnienie życia” (Rdz 2, 7). Jest to pierwszy fragment mówiący o duszy ludzkiej. Kisiel podaje też inne teksty z *Nowego Testamentu*, m.in. Mt 10, 8; 16, 26; 26, 38; 26, 41. Podkreśla, że dusza w pojęciu biblijnym oznacza często całego człowieka jako byt ożywiony, ale również jego wnętrze ukierunkowane na Boga. Pragnienie Boga jest – według niego – kolejnym argumentem przemawiającym za istnieniem nieśmiertelnej duszy²². Innym jest sam rozum. Autor wyjaśnia, że człowiek wykonuje czynności przynależące do sfery duchowej: myśli, mówi, pragnie rzeczy duchowych, potrafi podporządkować sobie świat i go przemieniać. Na istnienie duszy wskazuje też powszechne przekonanie ludzkości o jej istnieniu, zwłaszcza filozofów i pisarzy²³. Oprócz nieśmiertelności, autor wymienia inne przymioty duszy ludzkiej: niematerialność, realność, rozumność i wolność. Dwa ostatnie szerzej omawia. Rozum i wola są to najwyższe władze duchowe człowieka. Wyróżniają go one spośród innych stworzeń i czynią podobnym Bogu²⁴. Rozum Biskup nazywa „błyskiem mądrości Bożej”²⁵, przez co zwraca uwagę na dwa fakty: człowiek otrzymuje rozum w darze od Boga oraz Bóg umożliwia człowiekowi korzystanie z tej władzy²⁶. Ukazuje też rolę rozumu: sprawia on, że człowiek ma świadomość swojego istnienia. Rozum umożliwia również poznanie samego siebie, swych obowiązków, celu życia oraz poznanie Boga²⁷. Wolę Kisiel ukazuje jako siłę, która w zamyśle Stwórcy ma kierować człowieka ku szczęściu, czyli ku Niemu samemu. Pozwala ona dążyć do Boga, kochać Go, uznać w Nim swego jedyne Pana. Działanie woli jest wtórne do działania rozumu, co autor tłumaczy tym, że nie można, kochać kogoś, kogo się nie zna. Dopiero poznanie rozumem, Kim jest

²¹ Por. E. Kisiel, *Stworzenie człowieka*, teczka LV; konferencja I: *O celu człowieka*, teczka XLII, s. 6-7.

²² Por. E. Kisiel, *Dusza ludzka*, teczka XL; *Materia i duch*, teczka XXV; por. KKK 363.

²³ Por. E. Kisiel, *Stworzenie człowieka*, teczka LV; *Dusza ludzka*, teczka XL; por. J. Pastuszka, *Dusza ludzka, jej istnienie i natura*, Lublin 1947, s. 15.

²⁴ Por. E. Kisiel, konferencja 3: *Poznanie siebie samego*, teczka XLI, s. 2; *Dusza ludzka*, teczka XL.

²⁵ E. Kisiel, konferencja 2: *Bóg moim celem*, teczka XLI, s. 4.

²⁶ Por. tamże.

²⁷ Por. E. Kisiel, *Człowiek swój cel osiągnąć może*, teczka I; wykład 1: *Poznawalność Boga*, teczka LXI, s. 4-5.

Bóg sprawia, że człowiek pragnie Boga jako jedyne i ostateczne dobro²⁸. Człowiek jako jedyne ze stworzeń – zaznacza Biskup – otrzymał w darze wolę, ma więc możliwość wyboru. Potwierdzają to cytowane przez niego słowa Chrystusa „Jeśli chcesz...” (Mt 19, 21). Wolność Kisiel łączy z władzą. Chodzi tu o władzę w sensie możliwości decydowania o sobie, wybierania, rezygnowania. Inaczej mówiąc, człowiek dzięki wolnej woli jest panem siebie²⁹. Autor widzi w tym wspaniały dar, ale też i zadanie polegające na mądrym korzystaniu z niego. Mądre wykorzystanie wolności utożsamia z ukierunkowaniem na dobro człowieka. Im więcej człowiek czyni dobra, tym bardziej jest wolny. Wybieranie zła jest nadużywaniem wolności i prowadzi do zniewolenia. Stąd autor przestrzega przed traktowaniem wolności jako samowoli, czyli przed uleganiem zachciankom i hołdowaniem swemu ciału (por. Ga 5, 13). Podkreśla również, że człowiek jeśli tylko tego pragnie, może pozostać wewnętrznie wolny nawet wtedy, gdy jego zewnętrzna wolność jest ograniczona. Źródłem wolności wewnętrznej jest Bóg³⁰.

Nauczając o wolności, Kisiel akcentuje możliwość przyjęcia lub odrzucenia Bożej miłości. Bóg – kontynuuje – stwarzając człowieka wpisał w jego naturę pragnienie szczęścia, które zaspokoić może tylko On sam³¹. Pojęcie szczęścia w nauczaniu Kisiele jest jednoznaczne ze zjednoczeniem z Bogiem³². Owo zjednoczenie dawało radość, poczucie bezpieczeństwa i godności pierwszym ludziom w raju³³. Stąd w każdym człowieku jest obecna tęsknota za Bogiem i Jego miłością. Autor zaznacza, że Bóg nie narzuca się człowiekowi, bo chce, by człowiek sam Go wybrał, by tę tęsknotę w sobie budził i dążył do jej zaspokojenia³⁴. Przemawia jednak czasem do człowieka głosem niepokoju,

²⁸ Por. E. Kisiel, konferencja 2: *Bóg moim celem*, teczka XLI, s. 4; konferencja I: *O celu człowieka*, teczka XLII, s. 3.

²⁹ Por. E. Kisiel, *Człowiek swój cel osiągnąć może*, teczka I; konferencja 3: *Poznanie siebie samego*, teczka XLI, s. 2.

³⁰ Por. tamże; *Człowiek swój cel osiągnąć może*, teczka I; por. KKK 1730-1773; por. J. Gogola, *Teologia...*, dz. cyt., s. 205.

³¹ Por. E. Kisiel, *Warunki spotkania z Chrystusem*, teczka XVI; konferencja I: *O celu człowieka*, teczka XLII, s. 5; *Eucharystia – spełnienie pragnień naszego serca*, teczka LIV, s. 2; Rezurekcja 3.IV.1988 r., teczka XXXIV, s. 4.

³² Por. E. Kisiel, *Eucharystia – spełnienie pragnień naszego serca*, teczka LIV, s. 2; Pasterka 1977, teczka XXIII, s. 3.

³³ Por. A. Läpple, *Od Księgi, Rodzaju do Ewangelii*, tł. J. Zychowicz, Kraków 1977, s. 92.

³⁴ Por. E. Kisiel, *Warunki spotkania z Chrystusem*, teczka XVI; konferencja I: *O celu człowieka*, teczka XLII, s. 5; Pasterka 1977, teczka XXIII, s. 3; Rezurekcja 10.IV.1977, teczka XXIII, s. 1.

który jest głosem Jego miłości. Człowiek czuje wtedy niezadowolenie wewnętrzne, jest poruszony. Bóg niejako woła: „Oto stoję u drzwi i kołaczę” (Ap 3, 20), czeka na otwarcie człowieka, by z nim „zasiąść” i „wieczerać” (Ap 3, 20)³⁵. Obecność Boga w sercu człowieka owocuje zawsze radością i pokojem, czyni człowieka zdolnym do kochania, do znoszenia trudów i cierpień³⁶.

Autor porusza problem zagłuszenia lub zaspokojenia w niewłaściwy sposób tęsknoty za szczęściem. Jest to problem poważny ze względu na konsekwencje. Kisiel zalicza do nich: rozpacz, załamanie, utratę wiary i sensu życia, a w najbardziej krytycznych przypadkach – próby odebrania sobie życia³⁷. Człowiek, który nie chce lub nie potrafi odnaleźć szczęścia w Bogu, szuka go poza Nim. Biskup wymienia środki, jakich człowiek używa, by uczynić siebie szczęśliwym: pieniądze, dobra materialne, relacje ludzkie, czyli ogólnie mówiąc świat doczesny. Podkreśla, że szczęście budowane na takich środkach jest iluzoryczne. Prawdziwe szczęście bowiem obiecał Bóg tym, którzy wiernie przy Nim trwają. Autor przypomina, że życie ludzkie składa się z dwóch części: pierwsza, krótka – to pielgrzymowanie po ziemi w trudzie, pracy i cierpieniu, druga – to wieczność, otwarta z chwilą śmierci, obfitująca w szczęście i radość. Uznanie tej prawdy jest warunkiem, aby nie pobył w życiu³⁸. Poszukiwanie szczęścia w świecie zawsze jest skazane na niepowodzenie, gdyż – jak powtarza Biskup za św. Augustynem – „niespokojne jest serce człowieka dopóki nie spocznie w Bogu”. Prawdę tych słów wielu ludzi uznaje dopiero w momencie śmierci, gdy już nie ma miejsca na iluzje, co do tzw. „szczęścia na ziemi”³⁹. W człowieka, jak już wspomniano, zostało wpisane pragnienie bóstwa, tęsknota za źródłem i przyczyną istnienia⁴⁰. Temu, kto tej prawdy nie uznaje, można by – zdaniem Kisiela – umieścić na grobie napis: „Tu spoczywa głupiec, który nie wiedział, po co żył”⁴¹. Biskup porównuje takiego chrześcijanina do żeglarza płynącego nie wiadomo dokąd i w jakim celu. Taka podróż może skończyć się rozbitiem okrętu.

³⁵ Por. E. Kisiel, konferencja wstępna: *O potrzebie rekolekcji*, teczka XLII, s. 3.

³⁶ Por. Tomasz a Kempis, *O naśladowaniu Chrystusa*, Katowice 1991, s. 138-139.

³⁷ Por. E. Kisiel, *Uroczystość Zmartwychwstania Pańskiego*, teczka XXII, s. 5.

³⁸ Por. tamże; konferencja I: *O celu człowieka*, teczka XLII, s. 4-5.

³⁹ E. Kisiel, *Eucharystia – spełnienie pragnień naszego serca*, teczka LIV, s. 2; por. nauka katechizmowa: *O celu człowieka*, teczka LV, s. 2; *Bóg radością i nadzieją świata*, teczka XXXI, s. 3.

⁴⁰ Por. E. Kisiel, kazanie na Pasterce 1955, teczka II, s. 3; *Uroczystość Trójcy Przenajświętszej nakłada na nas obowiązek wiary*, teczka XV, s. 6.

⁴¹ E. Kisiel, por. konferencja wstępna: *O potrzebie rekolekcji*, teczka XLII, s. 2-3.

Do życia prawdą o Bogu jako jedynym szczęściu Biskup przekonuje też słowami Chrystusa: „Starajcie się naprzód o Królestwo Boga i o Jego sprawiedliwość, a to wszystko będzie wam dodane” (Mt 6, 33). Zdobywanie szczęścia w Bogu ukazuje on jako wartość, dla której osiągnięcia należy spełnić pewne warunki. Pierwszy z nich to pozbycie się z własnego życia powierzchowności, pośpiechu i niepokoju. Z tym warunkiem łączy się następny, czyli wysilek trwania w ciszy i skupieniu. Kolejnym jest pamięć o Bogu, rozmyślanie i zgłębianie Jego prawd, bo – jak przypomina Kisiel – kto szuka Boga, już Go odnalazł, a ten kto tęskni, już Go ma⁴². Ten zaś kto nie szuka, sprządza na siebie nieszczęście, ponieważ wszystko poza Bogiem utraci⁴³.

Biskup zwraca uwagę na konieczność wdzięczności wobec Boga za Jego dary, szczególnie za stworzenie na obraz i podobieństwo Boże. Wdzięczność jest naturalną postawą wobec tego, kto człowiekowi uczynił dobro. Kisiel podkreśla, że wdzięczność jest obowiązkiem człowieka wobec Boga, od którego wszystko otrzymał. Ponadto stwierdza, że wdzięczność okazywana Bogu jest nie tylko wyrazem czci wobec Niego, ale również szczęściem dla samego człowieka⁴⁴.

2. Upadek człowieka i jego skutki

Upadek człowieka spowodowany został jego odwróceniem się od Boga. Ten akt nieposłuszeństwa pociągnął za sobą konsekwencje, które tak jak grzech pierworodny, dotyczą każdego człowieka. W niniejszym paragrafie zostaną omówione następujące zagadnienia: grzech pierworodny, skażenie natury ludzkiej, cierpienie, śmierć, odrzucenie Boga i obojętność wobec Boga.

2.1 Grzech pierworodny

Biskup Kisiel, chcąc ukazać, jakim złem jest grzech pierworodny, przypomina dobroć Stwórcy wobec człowieka. Naucza o następujących faktach: ofiarowaniu przez Boga raju wraz z wszelkimi jego bogactwami i pozwoleniu na korzystanie z ofiarowanych darów, co poświadcza słowami *Pisma Świętego*: „Z wszelkiego drzewa tego ogrodu możesz spożywać do woli” (Rdz 2, 16). Autor podkreśla również, że Bóg chcąc, by człowiek był szczęśliwy, zakazał mu zrywać owoce

⁴² Por. tamże; nauka katechizmowa: *O celu człowieka*, teczka LV, s. 2.

⁴³ Por. Tomasz a Kempis, *O naśladowaniu...*, dz. cyt., s. 102.

⁴⁴ Por. E. Kisiel, *Stworzenie człowieka*, teczka LV; *Niewdzięczność*, teczka LI; Pasterka 1977, teczka XXIII, s. 3.

z drzewa poznania dobra i zła (por. Rdz 2, 17)⁴⁵. Drzewo to symbolizuje prawo moralne i sumienie w wymiarze praktycznym. Słowo „znać” u Izraelitów nie oznaczało jedynie osiągnięcia pewnej wiedzy, ale również umiejętność jej praktycznego zastosowania⁴⁶. Zakaz ten – według Kisiela – miał być próbą wierności człowieka wobec Boga, próbą, która zakończyła się porażką. Autor przypisuje winę za tę porażkę nie tylko człowiekowi, ale również Szatanowi. Pod jego wpływem bowiem biblijna Ewa zerwała zakazany owoc i podała go mężowi. W ten sposób pierwsi ludzie okazali Bogu nieposłuszeństwo, sprzeciwili się i odwrócili od swego Stworzyciela, a zwrócili ku stworzeniu⁴⁷. Autor podkreśla strategię działania Szatana: posłużył się on wobec człowieka podstępem. Najpierw przedstawił fałszywy obraz Boga i wywołał podejrzliwość w sercu człowieka, przy pomocy umiejętnie postawionego pytania: „Czy rzeczywiście Bóg powiedział: Nie jedzcie owoców ze wszystkich drzew tego ogrodu?” (Rdz 3, 1). Szatan podważył w ten sposób autorytet Boga i wprowadził wewnętrzny chaos. Dalej „ojciec kłamstwa” umocnił przekonanie człowieka o nieuczciwości Boga jako tego, który jakoby nie pragnie jedynie dobra dla swego stworzenia. Człowiek pociągnięty wizją samowystarczalności i niezależności od Boga – zgrzeszył⁴⁸.

Autor porusza zagadnienie konsekwencji nieposłuszeństwa pierwszych rodziców. Podstawowym skutkiem grzechu było wypędzenie ich z raju. Obraz ten symbolizuje zerwanie przyjaźni z Bogiem i utratę prawa do nieba⁴⁹. Kisiel mówi nie tylko o zerwaniu przyjaźni, ale wręcz o powstaniu przepaści, jaka zrodziła się między Stwórcą a stworzeniem po grzechu pierworodnym. Mocno zaznacza tu negatywną postawę człowieka, który doprowadził do zerwania relacji z Bogiem oraz jego trudną sytuację, którą spowodował swoim wolnym wyborem⁵⁰.

⁴⁵ Por. E. Kisiel, konferencja II: *O grzechu*, teczka XLII, s. 3; *Oczekiwanie na Chrystusa*, teczka II.

⁴⁶ Por. E. Świerczek, *Na początku stworzenia*, Kraków 1992, s. 40.

⁴⁷ Por. E. Kisiel, konferencja II: *O grzechu*, teczka XLII, s. 3; konferencja VI: *Świat bez grzechu*, teczka XLIII, s. 2; *Chrystus narodzony przynosi ludziom światło i pokój*, teczka LII, s. 4.

⁴⁸ Por. E. Kisiel, *Ciebie Oblubienicę przyozdobił sobie, bo przestępstwo Adama nie ma prawa w Tobie*, teczka LIII; *Rozdwojenie w naturze ludzkiej*, teczka I.

⁴⁹ Por. E. Kisiel, konferencja II: *O grzechu*, teczka XLII, s. 3; homilia: *Miłosierdzie Boże na wieki wychwalać będę* (1983), kasetka audio 39, s. 1; por. J. Warzeszak, *Antropologia...*, dz. cyt., s. 13.

⁵⁰ Por. E. Kisiel, *Ofiara krwawa Chrystusa*, teczka LI.

Kolejnym skutkiem grzechu pierwородnego – według Kisiela – stała się utrata nieśmiertelności i niecierpiętlivości, darów, które posiadali ludzie w raju⁵¹. Ponadto, po upadku przyroda stała się dla człowieka przyczyną trudu i cierpienia⁵². Te konsekwencje grzechu, jak i sam grzech, autor ukazuje jako rzeczywistość dziedziczoną przez wszystkich ludzi⁵³. Wynika to z prostego faktu: tak, jak zgrzeszył pierwszy Adam, którego nazywa korzeniem całej ludzkości, tak też grzech dosięga każdego człowieka (por. Rz 5, 12)⁵⁴. Mówiąc o tej prawdzie opiera się też na słowach króla Dawida: „Oto zrodzony jestem w przewinieniu i w grzechu poczęła mnie matka” (Ps 51, 7)⁵⁵. Zaznacza, że człowiek idący drogą doskonałości chrześcijańskiej, powinien nieustannie pamiętać o prawdzie dziedziczenia grzechu pierwородnego i jej następstwach, gdyż ma ona wpływ na relację z Bogiem⁵⁶.

2.2 Skażenie natury ludzkiej

Fakt, że człowiek grzeszy, wynika przede wszystkim ze skażenia natury ludzkiej, czyli osłabienia woli i zaciemnienia umysłu⁵⁷. Przejawia się to m.in. – zdaniem autora – w teoretycznym przyjęciu wiary: wierzący zna doskonale naukę Chrystusa o dobru i miłości, ale nie realizuje jej w życiu, a nawet, jego postawa bywa sprzeczna z wyznawaną wiarą. Brakuje mu sił i chęci do wytrwania na drodze wiodącej do Boga⁵⁸. W naturze człowieka – podkreśla Biskup – rodzi

⁵¹ Por. E. Kisiel, konferencja II: *O grzechu*, teczka XLII, s. 3; por. R. Jałbrzykowski, *Bóg jest Miłość, czyli przewodnia myśl w życiu duchownym*, Wilno – Poznań – Warszawa – Lublin 1933, s. 16.

⁵² Por. E. Kisiel, *Katolik wobec przyrody*, teczka VI; *Nasze kapłaństwo służebne*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 16(1990) nr 2, s. 14.

⁵³ Por. E. Kisiel, *Radość wielkanocna*, teczka VIII, s. 1; konferencja II: *O grzechu*, teczka XLII, s. 3.

⁵⁴ Por. tamże; *Grzech pierwородny I*, teczka LV; *Wielkanoc świętem nadziei i radości*, teczka XXVI, s. 4; Uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, teczka LII, s. 2.

⁵⁵ Por. tamże.

⁵⁶ Por. tamże; konferencja II: *O grzechu*, teczka XLII, s. 3; kazanie na Uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, teczka LII, s. 2.

⁵⁷ Por. tamże, s. 4; *Grzech pierwородny II*, teczka LV; *Natura sprzymierzeńcem szatana*, teczka XL; *Nasze kapłaństwo służebne*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 16(1990) nr 2, s. 14; por. R. Garrigou-Lagrange, *Trzy okresy, życia wewnętrznego*, tł. T. Landy, Niepokalanów 1998, s. 256-257.

⁵⁸ Por. E. Kisiel, *Wigilijne przemówienie radiowe*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 16(1990) nr 4, s. 23; kazanie na Uroczystość Bożego Ciała,

się rozdwojenie, którego przyczyną jest istnienie dwóch zasadniczo dróg życiowych: jednej trudnej, pełnej wyrzeczeń i wysiłku, wiodącej ku szczęściu i drugiej – łatwej i przyjemnej, wiodącej ku złu. Jedynym według niego sposobem, by wytrwać na właściwej, czyli trudniejszej ścieżce, jest łaska Boża i otwarcie się na nią. Uzasadnia to faktem zranienia natury człowieka przez grzech pierworodny. Zranienie owo sprawia, że człowiek kuszony przez Szatana jest bardziej skłonny do wyboru tego, co wygodne i przyjemne, ale niekoniecznie dobre⁵⁹.

Autor przypomina o prawdzie skażenia natury człowieka, ponieważ zanegowanie jej prowadzi do stwierdzenia, że człowiek sam z siebie jest dobry, a to z kolei powoduje, że człowiek nie potrzebuje Boga, a więc i współpracy z Nim⁶⁰. Stąd też wynika, że walka ze słabością jest obowiązkiem i nieodłączną rzeczywistością życia chrześcijanina. Biskup motywuje powyższe stwierdzenie słowami biblijnego Hioba: „Czyż nie do bojowania podobny był człowiek?” (Hi 7, 1) oraz św. Pawła: „nie czynię tego, co chcę, ale to, czego nienawidzę” (Rz 7, 15)⁶¹. Aby wygrać tę walkę, potrzebna jest z jednej strony łaska Boża, a z drugiej praca człowieka. Praca nad sobą, nad swoimi słabościami i wadami jest – zdaniem autora – ogromnym wysiłkiem, stąd konieczna jest wytrwałość i roztropność oraz odpowiedzialność za siebie i swoje czyny⁶². Biskup Kisiel, zgodnie z nauką św. Pawła, ukazuje trzech przeciwników, z którymi człowiek musi walczyć: ciało, świat i Szatan⁶³.

2.3 Cierpienie

Jednym ze skutków grzechu pierwszych ludzi ukazanych przez Biskupa jest życie nieodłącznie związane z cierpieniem. Dzieli

teczka I, s. 2.

⁵⁹ Por. E. Kisiel, *Rozdwojenie w naturze ludzkiej*, teczka I; *Słowo Pasterskie Biskupa Edwarda Kisielego Administratora Apostolskiego Archidiecezji w Białymstoku na rozpoczęcie Wielkiego Postu*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 3(1977) nr 2, s. 28; por. KDK 13, Jan Paweł II, *O aniołach i szatanie*, oprac. A. Sujka, Kraków 1998, s. 112.

⁶⁰ Por. E. Kisiel, szkic kazania na Uroczystość Świętego Michała Archanioła, teczka LIV, s. 1.

⁶¹ Por. tamże; *Człowiek cielesny i człowiek duchowy*, teczka XXXI.

⁶² Por. E. Kisiel, *Bohaterstwo życia codziennego*, teczka I; *Samowychowanie*, teczka VIII.

⁶³ Por. E. Kisiel, *Słowo Pasterskie Biskupa Edwarda Kisielego Administratora Apostolskiego Archidiecezji w Białymstoku na rozpoczęcie Wielkiego Postu*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 3(1977) nr 2, s. 28; konferencja II: *O grzechu*, teczka XLII, s. 4; por. J. Gogola, *Teologia...*, dz. cyt., s. 205.

cierpienie na fizyczne (brzydota, choroby) i moralne (brak miłości)⁶⁴. Kisiel wskazuje właściwą postawę wobec cierpienia, polegającą na pokornym przyjęciu krzyża w codzienności. Taką postawę nazywa „męczeństwem dnia codziennego”⁶⁵ i wyjaśnia, że skoro Chrystus odkupił człowieka przez Mękę i Śmierć, to Zbawienie stanie się udziałem tego, kto uczestniczy w Jego ofercie⁶⁶. Ponadto chrzest jest zaproszeniem skierowanym przez Jezusa do włączenia się w Jego cierpienie. Podczas chrztu wierzący zostaje niejako „przybity z Chrystusem do krzyża”⁶⁷. Kisiel naucza, że upatrywanie w cierpieniu kary Bożej za grzechy jest poważnym błędem, gdyż tak widziane cierpienie staje się dla człowieka przekleństwem i może wywoływać bunt przeciwko Bogu lub obojętność wobec Stwórcy. Doszukiwanie się w cierpieniu kary za grzech jest bardzo płytkim spojrzeniem na życie ludzkie, wynikającym z błędnej wizji Boga Ojca⁶⁸. Przypomina, że tak traktowano cierpienie w czasach Starego Testamentu, natomiast nauka Chrystusa na temat cierpienia jest inna. Na potwierdzenie tej racji przywołuje biblijną historię o uzdrowieniu niewidomego od urodzenia. Chrystus wyjaśnia w niej, że choroba nie jest karą ani za grzech chorego, ani jego rodziców (por. J 9, 1-3)⁶⁹. Chrześcijanin nie tylko ma przyjmować cierpienia, ale ma cieszyć się i być dumnym z łaski cierpienia. Na potwierdzenie swych słów przytacza zdanie św. Pawła: „Nie daj Boże, bym się miał chlubić z czego innego, jak tylko z krzyża Pana naszego, Jezusa Chrystusa” (Ga 6, 14). Krzyż, który był znakiem hańby, jawi się w nauczaniu autora jako znak zbawienia i nadziei⁷⁰.

Kisiel podejmuje też problem intensywności dopuszczanego przez Boga cierpienia. Wyjaśnia, że krzyż, który staje się udziałem człowieka, nigdy nie jest ponad jego siły. Oznacza to, że Stwórca dając lub

⁶⁴ Por. E. Kisiel, kazanie pasyjne: *Szymon Cyrenejczyk*, teczka XLV, s. 4; kazanie pasyjne na komplety, teczka XLV.

⁶⁵ E. Kisiel, *Męczeństwo dnia codziennego*, teczka VI.

⁶⁶ Por. E. Kisiel, homilia na poświęcenie ołtarza w prokatedrze białostockiej, teczka XXX, s. 3; *Słowo Pasterskie Biskupa Edwarda Kisiela Administratora Apostolskiego Archidiecezji w Białymstoku na rozpoczęcie Wielkiego Postu 1987*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 13(1987) nr 1, s. 7.

⁶⁷ E. Kisiel, konferencja 4: *Poznanie samego siebie*, teczka XLI, s. 5; por. *Zbawienie przyszło przez krzyż*, teczka XXVI, s. 5.

⁶⁸ Por. E. Kisiel, *Kara za grzechy*, teczka II; *Wartość cierpienia chrześcijańskiego*, teczka II.

⁶⁹ Por. tamże; homilia wygłoszona w kaplicy Szpitala Wojewódzkiego w Białymstoku 1.IV.1984 r., teczka XXX, s. 2.

⁷⁰ Por. E. Kisiel, kazanie pasyjne, teczka I; *Wartość cierpienia chrześcijańskiego*, teczka II; *Sens krzyża*, teczka XII.

dopuszczając cierpienie, umacnia człowieka swoją łaską, by mógł je dźwigać. Ponadto, chrześcijanin mając świadomość, że Bóg chce danego cierpienia, będzie je przeżywał jako wyraz służby Bogu⁷¹. Autor zaznacza, że cierpienie jest trudno zrozumieć i przyjąć, ponieważ pozostaje pewną tajemnicą dla chrześcijanina⁷².

Biskup Kisiel dzieli cierpienie na zawinione i niezawinione przez człowieka. Pierwsze człowiek sam sobie nakłada przez własne decyzje czy czyny, jest ono konsekwencją wolnych wyborów człowieka. Drugie jest krzyżem danym lub dopuszczonym przez Boga⁷³. Podkreśla, że nie tyle ważna jest przyczyna cierpienia czy jego rodzaj, co cel⁷⁴. Celem cierpienia – według autora – jest uświęcenie człowieka⁷⁵. Mówiąc o owym celu, skupia się na męce Chrystusa. Wyjaśnia, że przyjął On naturę ludzką i wszystkie trudności związane z życiem na ziemi, oprócz grzechu. Szczytem Jego cierpienia była męka i śmierć na krzyżu⁷⁶. Te wydarzenia spowodowały uświęcenie cierpienia i pozwalają wierzącemu zaakceptować krzyż własnego życia oraz zrozumieć znaczenie słów Zbawiciela: „Słodkie jest Moje jarzmo, a Moje brzemię lekkie” (Mt 11, 30). Gdyby Chrystus nie złożył ofiary ze swego życia – zauważa autor – człowiek nie byłby w stanie nieść ciężaru doświadczeń życiowych⁷⁷. Ponadto, nauczając o celu cierpienia Biskup akcentuje aspekt naśladowania Chrystusa w przyjmowaniu krzyża, które głównie polega na posłuszeństwie Bogu. Poucza o tym sam Zbawiciel: „Jeśli kto chce pójść za Mną, niech się zaprze samego siebie, niech weźmie krzyż swój i niech Mnie naśladuje” (Mt 16, 24). Wynika stąd, że krzyż jest nieodłącznym elementem życia ucznia Chrystusa. Mówi o tym też św. Piotr, na którego powołuje się Kisiel: „Chrystus również cierpiał za was i zostawił wam wzór, abyście szli za Nim Jego śladami” (1 P 2,

⁷¹ Por. tamże; kazanie pasyjne, teczka I; konferencja dla panien, teczka XLII, s. 10; Kisiel mówi o sobie: „Droga do biskupstwa poprzedzona była wielkim cierpieniem [...] Bóg dopuścił [je] dla jakiś wiadomych celów. Bogu niech będą dzięki za wszystko”; tenże, konferencja dekanalna IX.1976 r., s. 2; por. Jan Paweł II, *Orędzie na I Światowy Dzień Chorego (1993)*, [w:] *Duchowa troska o chorego*, red. L. Szczepaniak, Kraków 1999, s. 14.

⁷² Por. E. Kisiel, kazanie pasyjne: *Szymon Cyrenejczyk*, teczka XLV, s. 4.

⁷³ Por. tamże.

⁷⁴ Por. E. Kisiel, kazanie pasyjne: *Szymon Cyrenejczyk*, teczka XLV, s. 4; *Sens krzyża*, teczka XII.

⁷⁵ Por. E. Kisiel, kazanie na Uroczystość Podwyższenia Krzyża Świętego, teczka LII; *Sens krzyża*, teczka XII.

⁷⁶ Por. E. Kisiel, kazanie pasyjne, teczka I; kazanie pasyjne na komplety, teczka XLV.

⁷⁷ Por. tamże.

21). Autor przypomina również rozmowę Jezusa ze św. Piotrem, który wręcz odwoził Go od podjęcia drogi krzyża. Usłyszał wtedy bardzo ostre słowa: „Zejdź Mi z oczu szatanie! Jesteś Mi zawadą, bo nie myślisz po Bożemu, lecz po ludzku” (Mt 16, 23). Myślenie na sposób Boży polega na dostrzeżeniu w cierpieniu szansy na osiągnięcie najwyższego dobra, jakim jest wieczna chwała. Potwierdził to Chrystus po swoim zmartwychwstaniu: „Czyż Mesjasz nie miał tego cierpieć, aby wejść do swej chwały?” (Łk 24, 26)⁷⁸. Autor zaznacza, że życie ludzkie to *Via crucis*⁷⁹. Ten fakt – jego zdaniem – powinien skłaniać wszystkich wierzących do przyjęcia krzyża⁸⁰.

Biskup Kisiel uzasadnia, że dobrze przeżyte cierpienie może przynosić obfite owoce nawrócenia i zbawienia, nie tylko w własnego, ale również innych ludzi⁸¹. Cierpiący, który z pokojem wewnętrznym znosi trudy czy choroby i ofiarowuje je Chrystusowi, pomaga odnaleźć Boga bliźnim. Autor, powołując się na słowa Jana Pawła II wypowiedziane do chorych, ukazuje, że choć człowiek cierpiący jest słaby, posiada taką moc jak ukrzyżowany Chrystus⁸². Cierpienie chorego jest darem dla innych członków Mistycznego Ciała Chrystusa. Mówi o tym św. Paweł, na którego powołuje się autor: „Teraz raduję się w cierpieniach za was i dopełniam niedostatki udręk Chrystusa w moim ciele dla dobra Jego Ciała, którym jest Kościół” (Kol 1, 24)⁸³.

Owocem cierpienia, na który autor zwraca uwagę, jest też pełne miłości spojrzanie na trudności bliźnich oraz cierpliwość i wyrozumiałość

⁷⁸ Por. tamże; kazanie na Uroczystość Podwyższenia Krzyża Świętego, teczka LII; *Sens krzyża*, teczka XII.

⁷⁹ E. Kisiel, kazanie pasyjne na komplety, teczka XLV; por. *Edmonton – Holy Rosary*, teczka LXXX; por. J. Ratzinger, *Śmierć i życie wieczne*, tł. M. Węclawski, Warszawa 1986, s. 113.

⁸⁰ Por. E. Kisiel, kazanie pasyjne na komplety, teczka XLV.

⁸¹ Por. E. Kisiel, *Odezwa Biskupa Edwarda Kisielego Administratora Apostolskiego Archidiecezji w Białymstoku z okazji 50-lecia Apostolstwa Chorych*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 5(1979) nr 3, s. 48; bp Kisiel podkreślał przed śmiercią, że „cierpienie ofiarowuje za Kościół, archidiecezję, świętość kapłanów i za wszystkich, których był pasterzem”; S. Szymeccki, *Słowo Księdza Arcybiskupa Stanisława Szymecckiego Metropolity Białostockiego*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji Białostockiej” (1993) nr 3, s. 9.

⁸² Por. E. Kisiel, *Odezwa Biskupa Edwarda Kisielego Administratora Apostolskiego Archidiecezji w Białymstoku z okazji 50-lecia Apostolstwa Chorych*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 5(1979) nr 3, s. 48.

⁸³ Por. E. Kisiel, *Wartość cierpienia chrześcijańskiego*, teczka II.

w stosunku do nich⁸⁴. Wyjaśnia, że dzieje się tak, ponieważ człowiek, który sam doświadczył bólu i niemocy, łatwiej zrozumie, co czuje cierpiący, chętnie też przyjdzie mu z pomocą. Na potwierdzenie tych słów, przytacza biblijną historię o miłosiernym samarytaninie (por. Łk 10, 30-37). Autor zachęca do naśladowania postawy samarytanina wobec potrzebujących i daje konkretne wskazania. Pierwszym krokiem jest zauważenie wokół siebie cierpiących oraz zwalczanie obojętności wobec nich, kolejnym – okazanie zainteresowania i współczucia. Udzielana pomoc powinna być adekwatna do potrzeb. Niektórzy pragną wsparcia i obecności drugiego człowieka, inni potrzebują pomocy materialnej, jeszcze innych trzeba otoczyć opieką duchową, zwłaszcza obudzić w nich ufność wobec Boga⁸⁵. W każdym cierpiącym – podkreśla autor – wierzący ma dostrzegać Chrystusa. Podstawą do tego są cytowane przez niego słowa, w których Zbawiciel sam utożsamia się z chorymi: „byłem chory, a odwiedziliście Mnie” (Mt 25, 36)⁸⁶. Biskup stawia Chrystusa jako wzór postawy wobec chorych. Podczas swego ziemskiego życia otaczali Go chorzy i cierpiący, przychodzili do Niego prosząc o uzdrowienie, zaradzenie ich problemom. Chrystus zawsze miał dla nich czas, okazywał swoją miłość, wobec wielu czynił cuda⁸⁷. Omówione wyżej owoce cierpienia rodzą się stąd, że człowiek pod jego wpływem zaczyna dostrzegać własną kruchość, bezradność, ograniczenie, a tym samym zależność od Boga. Święty Paweł, którego cytuje autor, mówi, że „moc w słabości się doskonali” (2 Kor 12, 9). Słabość w nauczaniu Kisiela jest więc rzeczywistością widzianą w zupełnie nowym świetle, nie jako przekleństwo, ale jako przestrzeń szczególnego działania Boga. Cierpienie jest próbą, która – jeśli człowiek ją przetrwa z poddaniem się woli Bożej – umocni wiarę i odnowi wewnętrznie człowieka⁸⁸. Ponadto wskazuje, że cierpienie pomaga kierować myśli

⁸⁴ Por. tamże; *Odezwa Biskupa Edwarda Kisiela Administratora Apostolskiego Archidiecezji w Białymstoku z okazji 50-lecia Apostolstwa Chorych*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 5(1979) nr 3, s. 47; *Kara za grzechy*, teczka II.

⁸⁵ Por. E. Kisiel, homilia wygłoszona w kaplicy Szpitala Wojewódzkiego w Białymstoku 1.IV.1984 r., teczka XXX, s. 4; por. Jan Paweł II, *Orędzie na IV Światowy Dzień Chorego (1996)*, [w:] *Duchowa troska...*, dz. cyt., s. 33.

⁸⁶ Por. E. Kisiel, *Chrystusowi w chorych*, teczka XIV.

⁸⁷ Por. E. Kisiel, homilia w czasie Mszy św. z udziałem pracowników służby zdrowia i opiekunek chorych, teczka XVI; homilia wygłoszona w kaplicy Szpitala Wojewódzkiego w Białymstoku 1.IV. 1984 r., teczka XXX, s. 1.

⁸⁸ Por. tamże, s. 3; kazanie na Uroczystość Podwyższenia Krzyża Świętego, teczka LII; kazanie pasyjne na komplety, teczka XLV; homilia na III niedzielę Wielkiego Postu, teczka XXVIII; por. KKK 1500.

i działanie ku Bogu, bo poza widzeniem własnej kruchości, człowiek inaczej też patrzy na doczesność – łatwiej zauważa marność i przemijanie świata. Patrzy na życie ziemskie z perspektywy wieczności, czyli z nadzieją na wieczną nagrodę będącą owocem współdziałania w cierpieniach Chrystusa. Kisiel, potwierdzając to, przypomina obietnicę Zbawiciela: „Błogosławieni, którzy się smucają, albowiem oni będą pocieszeni” (Mt 5, 4)⁸⁹.

2.3 Śmierć

Kolejnym skutkiem grzechu pierwородnego omawianym przez Biskupa jest śmierć. Autor powołuje się tu na słowa św. Pawła: „albowiem zapłatą za grzech jest śmierć” (Rz 6, 23)⁹⁰. Śmierć w jego nauczaniu jest wydarzeniem kończącym życie ludzkie jako czasu otwarcia na przyjęcie lub odrzucenie łaski Bożej⁹¹. Życie człowieka w świetle tej prawdy nabiera szczególnej wartości, gdyż tylko do momentu śmierci człowiek może zasługiwać na wieczność⁹². Autor podkreśla, że śmierć nie jest końcem, ale zmianą życia ludzkiego, które dalej będzie trwało, ale już w innej rzeczywistości⁹³. Kisiel ukazuje śmierć jako wydarzenie powszechne i konieczne⁹⁴. Wyjaśnia, że każdy człowiek podlega śmierci, ponadto równa ona wszystkim ludzi, niezależnie od ich statusu społecznego czy wykształcenia⁹⁵. Jedyną, ale bardzo istotną różnicą, której śmierć nie niweczy, pozostaje według Biskupa jakość prowadzonego życia na ziemi. Życie cnotliwe i święte w żaden sposób bowiem nie może być zrównane z życiem grzesznym i bezbożnym⁹⁶.

⁸⁹ Por. E. Kisiel, kazanie pasyjne na komplety, teczka XLV.

⁹⁰ Por. E. Kisiel, konferencja VI: *Świat bez grzechu*, teczka XLIII, s. 2; *Grzech pierwородny II*, teczka LV.

⁹¹ Por. E. Kisiel, konferencja I: *O celu człowieka*, teczka XLII, s. 6-7; por. KKK 1007.

⁹² Por. E. Kisiel, konferencja I: *O celu człowieka*, teczka XLII, s. 6-7; *Droga do nieba*, teczka IV.

⁹³ Por. E. Kisiel, *Wprowadzenie do Mszy św. Biskupa Edwarda Kisiela Administratora Apostolskiego Archidiecezji w Białymstoku podczas pogrzebu śp. ks. Stanisława Suchowolca*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 15(1989) nr 1, s. 126.

⁹⁴ Por. tamże; *Przemówienie wygłoszone w czasie Mszy św. za poległych żołnierzy polskich na cmentarzu Casamassima we Włoszech dnia 2 listopada 1982 r.*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 9(1983) nr 2, s. 27.

⁹⁵ Por. E. Kisiel, *Śmierć*, teczka I; por. A. Nossol, *Teologia bliższa życiu*, Paryż 1993, s. 282.

⁹⁶ Por. E. Kisiel, kazanie na nieszporach żałobnych, teczka VI, s. 5; *Śmierć*, teczka I.

Śmierć jest konieczna, czyli pewna, ale bardzo niepewny jest jej czas. Stąd w jego nauczaniu pojawia się zachęta, by być czujnym i gotowym na śmierć w każdej chwili, ponieważ „o godzinie, której się nie domyślacie Syn Człowieczy przyjdzie” (Łk 12, 40). Autorowi chodzi tu o świadomość, że śmierć może nadejść niespodziewanie. Ta świadomość owocować będzie poprawą postępowania. Nauczają, że wieczność człowieka będzie taka, jakie jest jego życie⁹⁷. Nie jest to bynajmniej zachętą z jego strony do nieumiarkowanego korzystania z ziemskich uciech, w myśl epikurejskiego *carpe diem*. Zastępuje te słowa innymi: „ceńmy czas”⁹⁸. Chodzi o czas jako dar dany przez Boga dla otwarcia się na Jego miłosierdzie. Czas jest zadaniem, z którego trzeba będzie zdać sprawę Bogu. Autor zachęca, by stawiać sobie pytanie o należyte wykorzystanie użyczonego przez Stwórcę czasu⁹⁹. Biskup wyjaśniając zależność życia doczesnego i wiecznego, porównuje chrześcijanina do drzewa: upadnie ono w tym kierunku, w którym się pochyła. Podobnie jest z człowiekiem: jeśli ma upodobanie w grzechu, gotuje sobie śmierć wieczną¹⁰⁰.

Autor w swym nauczaniu podejmuje temat pozytywnego spojrzenia na śmierć. Zaznacza, że jest ono możliwe jedynie dzięki Chrystusowemu zwycięstwu nad złem. Jezus dokonał tego przez dobrowolną zgodę na śmierć, której jako Bóg nie podlegał oraz przez Zmartwychwstanie¹⁰¹. Kisiel ukazuje śmierć jako udział w Misterium Paschalnym Chrystusa. Wynika z tego prawda, że skoro chrześcijanin razem z Chrystusem umiera, to razem z Nim będzie żył. Podkreśla, że śmierć Zbawiciela była tylko pozorną przegraną, ponieważ po niej nastąpiło Zmartwychwstanie¹⁰². Pozytywne spojrzenie na śmierć Biskup opiera na obietnicach Chrystusa: „Kto spożywa Moje Ciało i pije Moją Krew, ma życie wieczne, a ja go wskreszę w dniu ostatecznym” (J 6, 54) oraz: „Ja jestem zmartwychwstaniem i życiem. Kto we Mnie wierzy, to

⁹⁷ Por. tamże; kazanie na Dzień Zaduszny, teczka XVII; przemówienie w czasie pogrzebu śp. ks. kan. Kazimierza Borżyma, teczka XXIII, s. 5; por. Tomasz a Kempis, *O naśladowaniu...*, dz. cyt., s. 67-69.

⁹⁸ E. Kisiel, *Przemówienie wygłoszone w czasie Mszy św. za poległych żołnierzy polskich na cmentarzu Casa Massima we Włoszech dnia 2 listopada 1982 r.*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 9(1983) nr 2, s. 27.

⁹⁹ Por. tamże; homilia: *Spotkanie Dziśnian* III 1980, kaseta audio 35, s. 1.

¹⁰⁰ Por. E. Kisiel, kazanie na Dzień Zaduszny, teczka XVII.

¹⁰¹ Por. E. Kisiel, *Szczęśliwi, którzy w Panu umierają*, teczka XVI; *Jestem chrześcijaninem*, teczka XLIII, s. 2.

¹⁰² Por. E. Kisiel, homilia: *Spotkanie Dziśnian* III 1980, kaseta audio 35, s. 1; Rezyrakcja 10.IV.1977 r., teczka XXIII, s. 1.

choćby umarł, żyć będzie” (J 11, 25). Słowa te dają nadzieję szczęścia wiecznego i czynią śmierć wydarzeniem, na które człowiek się godzi, gdyż jest ono chciane przez Boga, Pana życia i śmierci¹⁰³.

Autor naucza również o sposobie przeżywania śmierci. Jako wzór stawia świętych. Żyli oni sprawiedliwie, a więc umierając mogli się radować, chociaż – zaznacza – nie mieli całkowitej pewności zbawienia. Biskup wymienia przyczyny spokojnego i pełnego radości ich odejścia z tego świata: nie mieli wyrzutów sumienia dotyczących przeżytego czasu, nie byli też przywiązani do osób, miejsc czy rzeczy, więc oderwanie od nich nie stanowiło dla nich żadnej trudności. Wreszcie, pełne zjednoczenie z Bogiem było rzeczywistością najbardziej przez nich upragnioną, a uczestniczyć w niej mogli jedynie przechodząc bramy śmierci¹⁰⁴. Kisiel przypomina słowa św. Jana, które mówią o właściwym przeżywaniu śmierci: „Błogosławieni, którzy w Panu umierają” (Ap 14, 13) i wskazuje, że wzorem życia w Panu była Maryja. Wolna od przywiązań, pełna pokory Służebnica Boża, wszelkie myśli i pragnienia kierowała ku Niemu. Nie uczyniła nigdy nic przeciwnego woli Stwórcy. Kto będzie starał się tak postępować – podkreśla Kisiel – nie będzie przeżywał lęku przed śmiercią¹⁰⁵. Lęk ów oraz niejednokrotnie bunt, wynika z następujących faktów: rozbicia jedności natury człowieka w momencie śmierci, zerwania więzów ze światem, a także świadomości zła popełnionego za życia¹⁰⁶. Wyjaśnia, że zerwanie więzi ze światem jest tym bardziej bolesne, im większe było przywiązanie człowieka do osób i dóbr oraz im większe było nieuporządkowane zaangażowanie w sprawy ziemskie. Świadomość wyrządzonego zła Kisiel określa mianem „robaka toczącego i dręczącego duszę w momencie śmierci”¹⁰⁷. W owym lęku i buncie autor widzi przyczynę traktowania śmierci jako zła, a w konsekwencji uporczywego odsuwania myśli o niej¹⁰⁸. Od śmierci nie da się uciec, ale można złagodzić myśli o tym trudnym wydarzeniu, jak już wspomniano, poprzez naśladowanie życia Maryi i świętych. Kisiel daje następujące wskazania, które ochronią przed niewłaściwym podejściem do faktu śmierci: trwanie

¹⁰³ Por. E. Kisiel, homilia w czasie spotkania wychowanków Państwowego Gimnazjum im. ks. Grzegorza Piramowicza w Dziśnie, teczka XXVI, s. 1; pogrzeb Anieli Kisiel 1986 r., s. 1.

¹⁰⁴ Por. E. Kisiel, *Szczęśliwi, którzy w Panu umierają*, teczka XVI; *Wniebowzięta naszą nadzieją przy śmierci*, teczka LII, s. 5-7.

¹⁰⁵ Por. tamże; *Nauka grobów*, teczka X, s. 1.

¹⁰⁶ Por. E. Kisiel, *Szczęśliwi, którzy w Panu umierają*, teczka XVI.

¹⁰⁷ Tamże; por. kazanie na nieszporach żałobnych, teczka VI, s. 1.

¹⁰⁸ Por. E. Kisiel, *Szczęśliwi, którzy w Panu umierają*, teczka XVI.

w łasce uświęcającej oraz pogłębianie świadomości prawdy o przemijaniu wszystkiego i względności spraw doczesnych. Taka postawa rodzi w sercu człowieka pragnienie dóbr nieprzemijających i troskę o ich zdobycie¹⁰⁹. Kolejnym wskazaniem, które ma dopomóc w ufnym oczekiwaniu na śmierć jest pogłębienie wiary w Boga, który jest sędzią sprawiedliwym, ale też najlepszym, kochającym Ojcem, troszczącym się o człowieka i towarzyszącym mu przez całe życie, również w godzinie śmierci¹¹⁰. Autor zachęca, by myśląc o śmierci równocześnie wzbudzać akty ufności wobec miłosiernego Boga i polecać się nieustannie Matce Bożej jako patronce dobrej śmierci¹¹¹. Podkreśla ogromną wartość żywej wiary w tej trudnej dla człowieka chwili, ukazując tragedię przeżywania śmierci przez człowieka niewierzącego. Nie ma on nadziei, bo wszystko w jego mniemaniu nagle się kończy. Pojawia się więc nie tylko lęk, ale przerażająca trwoga¹¹². Człowiek wierzący, mimo że odczuwa strach, widzi przed sobą perspektywę wieczności¹¹³.

3. Odkupienie człowieka

Biskup Kisiel przedstawia Odkupienie człowieka jako najważniejsze wydarzenie w historii ludzkości. Uzasadnia to faktem niemożności pokonania przez człowieka skutków grzechu pierworodnego. Sytuacja, w jakiej się człowiek znalazł, uczyniła go nieszczęśliwym. Autor podkreśla zwłaszcza potrzebę interwencji Boga w przywrócenie człowieka do jedności ze Stwórcą¹¹⁴. „Obrażonego Boga – sam Bóg mógł

¹⁰⁹ Por. E. Kisiel, kazanie na nieszporach żałobnych, teczka VI, s. 1-3; rekolekcje zamknięte w domu rekolekcyjnym oo. Jezuitów w Częstochowie w dniach 21.VII do 25.VII.1947 r., teczka XLII.

¹¹⁰ Por. E. Kisiel, kazanie na nieszporach żałobnych, teczka VI, s. 1-3;.

¹¹¹ Por. E. Kisiel, pogrzeb Biskupa Aleksandra Mościckiego – katedra łomżyńska 27.XI.1980 r., teczka XXVI, s. 2.

¹¹² Por. tamże; kazanie na nieszporach żałobnych, teczka VI, s. 1-3.

¹¹³ Por. E. Kisiel, *Wniebowzięta naszą nadzieją przy śmierci*, teczka LII, s. 8; *Wielkanoc świętem nadziei i radości*, teczka XXVI, s. 2; por. J. Misiurek, *Ars moriendi – sztuka umierania*, [w:] *Cierpienie i śmierć*, red. A. Nowak, Lublin 1992, s. 238.

¹¹⁴ Por. E. Kisiel, *Ofiara krwawa Chrystusa*, teczka LI; homilia: *Wielki Czwartek* (1976), kasetta audio 19, s. 1; *Zbawienie przyszło przez krzyż*, teczka XXVI, s. 1; *Odkupienie*, teczka LV; *Słowo Pasterskie Biskupa Edwarda Kisielego Administratora Apostolskiego Archidiecezji w Białymstoku z okazji ogłoszenia przez Ojca Świętego Jana Pawła II Jubileuszu Odkupienia*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 9(1983) nr 2, s. 30.

godnie przeprosić”¹¹⁵. Grzech pierworodny był próbą wywyższenia się człowieka ponad Boga, a sprowadził poniżenie. Stąd – jak naucza autor – Bóg, aby przywrócić człowiekowi godność, uniżył się, przybrał postać ludzką¹¹⁶ oraz przyjął na siebie mękę i śmierć¹¹⁷. Przez Wcielenie i Odkupienie Chrystus nie tylko pojednał człowieka z Bogiem, ale też złagodził inne konsekwencje grzechu pierworodnego: w sferze duchowej wysłużył łaskę uświęcającą, oświecił rozum i wzmocnił wolę, a w sferze cielesnej wysłużył zmartwychwstanie ciała i stał się źródłem szczęścia człowieka już tu na ziemi¹¹⁸.

Motywy Odkupienia ludzkości – zdaniem Kisiela – była miłość wyrażająca się w tym, że Bóg dał nową szansę człowiekowi po tym, jak człowiek Nim wzgardził. Odkupienie – podkreśla autor – jest darem danym zupełnie za darmo, czyli bez żadnej zasługi ze strony człowieka¹¹⁹. Człowiek jest zaproszony do przyjęcia łaski Odkupienia, a właściwie zobowiązany, by na nią pozytywnie odpowiedzieć, ponieważ dar ten jest również zadaniem¹²⁰. Z drugiej jednak strony, Bóg nie przymusza do przyjęcia jakichkolwiek darów, ponieważ obdarzył człowieka wolną wolą i tej decyzji nie cofa. Stąd człowiek zawsze może odrzucić dar Odkupienia¹²¹.

Warunkiem właściwego skorzystania z Odkupienia jest dostrzeżenie jego dwóch aspektów: negatywnego i pozytywnego. Pierwszy aspekt dotyczy wyzwolenia człowieka z niewoli grzechu, drugi – możliwości

¹¹⁵ E. Kisiel, *Ofiara krwawa Chrystusa*, teczka LI; por. *Złoty Jubileusz Kapłański ks. kanonika Michała Badowskiego*, teczka XXXVIII, s. 2.

¹¹⁶ Por. E. Kisiel, *Pojęcie zbawienia społecznego*, teczka LX, s. 5; konferencja XIII: *Bądźcie mi świadkami*, teczka XLIII, s. 1.

¹¹⁷ Por. E. Kisiel, *Droga Krzyżowa*, teczka III; *Złoty Jubileusz Kapłański ks. kanonika Michała Badowskiego*, teczka XXXVIII, s. 2.

¹¹⁸ Por. E. Kisiel, *Odkupienie*, teczka LV; *Społeczne wartości Wcielenia według św. Hilarego z Poitiers*, s. 100-101.

¹¹⁹ Por. E. Kisiel, *Pojęcie zbawienia społecznego*, teczka LX, s. 5; konferencja XIII: *Bądźcie mi świadkami*, teczka XLIII, s. 1; por. Jan Paweł II, *Redemptor hominis*, [w:] *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, przyg. do druku S. Małysiak, Kraków 1996, s. 14.

¹²⁰ Por. E. Kisiel, *Słowo Pasterskie Biskupa Edwarda Kisiela Administratora Apostolskiego Archidiecezji w Białymstoku z okazji ogłoszenia przez Ojca Świętego Jana Pawła II Jubileuszu Odkupienia*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 9(1983) nr 2, s. 30; *Ofiara krwawa Chrystusa*, teczka LI; por. M. Mejer, *Odkupieńca śmierć?*, [w:] *Tajemnica odkupienia*, red. L. Balter, S. Dusza, F. Mickiewicz, S. Stancel, Poznań 1997, s. 230.

¹²¹ Por. W. Hryniewicki, *Nadzieja zbawienia dla wszystkich*, Warszawa 1989, s. 93.

życia w pełni szczęścia¹²². Aby dostrzec, jak wielkim darem jest Odkupienie, czyli wyzwolenie z niewoli zła, trzeba – podkreśla Kisiel – posiadać w sobie świadomość grzechu jako rany zadanej Bogu, który jest samą miłością i świętością. Dopiero ta świadomość rodzi pragnienie wynagrodzenia za grzechy i niewierności oraz wdzięczność wobec Boga za dar Odkupienia. Stała świadomość własnej grzeszności powoduje nieustanne przyzywanie Boga, w którego mocy jest zachować człowieka od upadków, a tym samym od niewoli grzechu¹²³. Drugim aspektem Odkupienia jest otwarcie człowiekowi drogi do pełni szczęścia, a więc do niezgłębionej radości i pokoju. Kisiel dostrzega pewne niebezpieczeństwo w skupianiu się tylko na tym drugim aspekcie, gdyż prowadzi to do zatracenia świadomości potrzeby nawrócenia¹²⁴. Z drugiej zaś strony wyjaśnia, że o Odkupieniu jako rzeczywistości niosącej radość i szczęście, mówili już prorocy starotestamentalni i Apostołowie, a przede wszystkim sam Jezus. Świat, a więc i człowiek, podlega procesowi ciągłego doskonalenia się; osiągnięciu pełni dopiero w Chrystusie, gdy Ten przyjdzie powtórnie na ziemię¹²⁵. Ów argument – zdaniem Kisiel – również wskazuje na rzeczywistość Odkupienia jako zadania dla człowieka¹²⁶. Wysiłek jest konieczny, aby otworzyć się na łaskę Odkupienia, ponieważ Bóg chce, by człowiek przyjął ją w sposób świadomy i wolny¹²⁷. Wysiłek jest też konieczny z innej przyczyny. Zbawienie nie dokonuje się, jak Odkupienie, bez udziału człowieka. Odkupiony człowiek ma współpracować z Bogiem w celu osiągnięcia nieba¹²⁸. Kisiel wyjaśnia, że człowiek ma otwierać się na łaskę Odkupienia przede wszystkim przez słuchanie Słowa Bożego i przyjmowanie sakramentów¹²⁹.

¹²² Por. E. Kisiel, homilia na otwarcie Jubileuszu Odkupienia, teczka XXIX, s. 2.

¹²³ Por. E. Kisiel, *Pojęcie zbawienia społecznego*, teczka LX, s. 2; por. Jan Paweł II, *Reconciliatio et paenitentia*, [w:] *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, przyg. do druku S. Małysiak, Kraków 1996, s. 232.

¹²⁴ Por. E. Kisiel, *Pojęcie zbawienia społecznego*, teczka LX, s. 2-3.

¹²⁵ Por. tamże, s. 3.

¹²⁶ Por. tamże s. 3-6, *Zbawienie przyszło przez krzyż*, teczka XXVI, s. 5.

¹²⁷ Por. E. Kisiel, *Pojęcie zbawienia społecznego*, teczka LX, s. 6; *List Arcybiskupa Edwarda Kisiel Metropolity Białostockiego na I niedzielę Wielkiego Postu*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji Białostockiej” (1993) nr 1/a, s. 19.

¹²⁸ Por. E. Kisiel, *Bóg radością i nadzieją świata*, teczka XXXI, s. 4; egzorta na niedzielę 16 po Zielonych Świątkach, teczka I; por. KKK 618.

¹²⁹ Por. E. Kisiel, *List Arcybiskupa Edwarda Kisiel Metropolity Białostockiego na I niedzielę Wielkiego Postu*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji Białostockiej” (1993) nr 1/a, s. 19; homilia na otwarcie Jubileuszu Odkupienia, teczka XXIX, s. 2.

Odkupienie – zdaniem Kisiela – jest rzeczywistością społeczną, ponieważ dotyczy całej ludzkości i realizuje się w Kościele¹³⁰. Autor podkreśla w swoim nauczaniu uniwersalizm zZbawienia, a więc i Odkupienia¹³¹. Uzasadnia go w oparciu o mowy Chrystusa, które skierowane były do wszystkich ludzi, a nie tylko do wybranych¹³². Szczególnie ważne są – zdaniem autora – fragmenty, mówiące o głoszeniu Ewangelii całemu światu (por. Mt 28, 18-20). Ewangelia jest Dobrą Nowiną o odkupieniu człowieka, stąd, jeśli się ją głosi wszystkim ludziom – dowodzi Biskup – to znaczy, że jest ono również ich udziałem. Opis Sądu Ostatecznego również wskazuje na uniwersalizm Odkupienia. Kisiel naucza, że skoro sązione będą „wszystkie narody” (Mt 25, 32), to Dobra Nowina obejmuje wszystkich ludzi¹³³. Odkupienie realizuje się w Kościele – stwierdza Kisiel powołując się na encyklikę *Misteri Corporis* – ponieważ jest on Ciałem Mistycznym Chrystusa, który Odkupienie wysłużył. Mocą Jego zasług Kościół umożliwi ludzicom udział w odkupieniu, a tym samym możliwość zbawienia¹³⁴.

4. Życie wieczne człowieka

Śmierć nie kończy życia człowieka, ale kończy czas zasługiwania na niebo¹³⁵. Jest momentem, w którym rozpoczyna się życie wieczne człowieka. Kisiel używa terminu „życie wieczne” na określenie życia chwalebego w Chrystusie, a więc tego, które czeka zbawionych. Ogranicza zaś mocno w swym nauczaniu zagadnienie wiecznego potępienia¹³⁶.

Istnienie życia wiecznego – według Kisiela – można stwierdzić samym rozumem. Skoro człowiek na ziemi cierpi i ponosi trudy, a jednocześnie jest w nim ogromne pragnienie szczęścia, to – dowodzi

¹³⁰ Por. E. Kisiel, *Pojęcie zbawienia społecznego*, teczka LX, s. 8.

¹³¹ Por. E. Kisiel, konferencja XIII: *Bądźcie mi świadkami*, teczka XLIII, s. 1.

¹³² Por. E. Kisiel, *Idea misyjna w świadomości Jezusa religijno-społecznej*, teczka LXI, s. 2.

¹³³ Por. tamże, s. 2-3, 8.

¹³⁴ Por. E. Kisiel, *Pojęcie zbawienia społecznego*, teczka LX, s. 7.

¹³⁵ Por. E. Kisiel, *Przemówienie wygłoszone w czasie Mszy św. za poległych żołnierzy polskich na cmentarzu Casamassima we Włoszech dnia 2 listopada 1982 r.*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 9(1982) nr 2, s. 27; przemówienie w czasie pogrzebu śp. ks. kan. Kazimierza Borżyma, teczka XXIII, s. 1.

¹³⁶ Por. tamże; *Miłość bliźniego*, teczka II; *Niebo*, teczka I; *Życie wieczne*, teczka VI, s. 2; rekolekcje zamknięte w domu rekolekcyjnym oo. Jezuitów w Częstochowie w dniach 21.VII do 25.VII.1947 r., teczka XLII.

autor – niemożliwe jest, by ta tęsknota nie znalazła zaspokojenia¹³⁷. Drugą racją potwierdzającą rzeczywistość życia wiecznego jest stwierdzenie, że życie samo w sobie, bez odniesienia do wieczności, nie ma sensu. Nadzieja na przyszłe szczęście uzasadnia wszelki wysiłek człowieka związany z ascezą, życiem moralnym oraz wiernością Bogu w trudnościach życiowych. Jeśli nie byłoby życia pozagrobowego, to w imię czego – pyta Kisiel – ponosić ów wysiłek¹³⁸? Koronnym jednak argumentem przemawiającym za istnieniem życia wiecznego jest Objawienie Boże¹³⁹. Kisiel przytacza teksty *Nowego Testamentu* zawierające słowa Zbawiciela mówiące o rzeczywistości życia wiecznego: „Sprawcie sobie trzosa, które nie niszczyją, skarb niewyczerpany w niebie, gdzie złodziej się nie dostaje, ani mól nie niszczy” (Łk 12, 33), „Nikogo też na ziemi nie nazywajcie waszym ojcem; jeden bowiem jest Ojciec wasz, Ten w niebie” (Mt 23, 9), „Ojciec nasz, któryś jest w niebie” (Mt 6, 9), „Ojciec wasz, który jest w niebie, da to, co dobre, tym, którzy Go proszą” (Mt 7, 11). Teksty te jednoznacznie wskazują na istnienie życia chwalebego w jedności z Bogiem¹⁴⁰. Inne teksty przytaczane przez autora podkreślają z jednej strony potrzebę wysiłku człowieka w dążeniu do osiągnięcia pełni, a z drugiej – wielkie szczęście, które stanie się udziałem tych, którzy wytrwają w wierności Bogu (por. Łk 10, 20; 1 Kor 2, 9). Wierność ta ma polegać przede wszystkim na wypełnianiu przykazań z miłości do Boga i bliźniego (por. Mt 18, 16-17; 19, 17; 25, 34)¹⁴¹.

Kisiel ukazuje niebo jako stan zjednoczenia duszy z Bogiem¹⁴². Owocem tego zjednoczenia będzie szczęście człowieka, wynikające z poznania Boga. Jest ono istotą życia wiecznego, ponieważ pozna on Boga, zobaczy Go „takim, jakim jest” (1 J 3, 2), a nie jak w czasie życia ziemskiego przez pośrednictwo stworzeń¹⁴³. Zdaniem Kisielea Bóg w niebie obdarzy człowieka specjalną łaską – *lumen gloriae*¹⁴⁴, która umożliwi udział w wizji uszczęśliwiającej, czyli bezpośrednim

¹³⁷ Por. tamże; *Pełnia życia w wieczności*, teczka VI.

¹³⁸ Por. tamże; *Życie wieczne*, teczka VI, s. 2.

¹³⁹ Por. tamże; *Niebo*, teczka I; *Pełnia życia w wieczności*, teczka VI, s. 3.

¹⁴⁰ Por. tamże.

¹⁴¹ Por. tamże; *Życie wieczne*, teczka VI, s. 2; *Droga do nieba*, teczka IV.

¹⁴² Por. tamże, s. 3; *Niebo*, teczka I; *Pełnia życia w wieczności*, teczka VI, s. 5.

¹⁴³ Por. E. Kisiel, *Życie wieczne*, teczka VI, s. 3; *Pełnia życia w wieczności*, teczka VI, s. 5; *Niebo*, teczka I; por. KKK 1028.

¹⁴⁴ E. Kisiel, *Pełnia życia w wieczności*, teczka VI, s. 5.

poznaniu Boga¹⁴⁵. Szczęścia tego nie będą zakłócały ani cierpienie, ani grzech. Biskup Kisiel motywuje powyższe stwierdzenia słowami św. Pawła: „Ani oko nie widziało, ani ucho nie słyszało, ani serce człowieka nie zdołało pojąć, jak wielkie rzeczy przygotował Bóg tym, którzy Go miłują (1 Kor 2, 9)¹⁴⁶. Każdy człowiek w niebie osiągnie pełnię szczęścia, ale nie będzie ono dla wszystkich jednakowe¹⁴⁷. Autor podkreśla, że mimo różnic w stopniu chwały, zbawieni nie będą z tego powodu cierpieć, ponieważ każdy będzie żył pełnią szczęścia, choć dla każdego pełnia będzie oznaczała co innego¹⁴⁸.

Zanim udziałem człowieka stanie się niebo bądź piekło, musi on stanąć przed Chrystusem na sądzie, tzw. szczegółowym, czyli dotyczącym każdego człowieka indywidualnie¹⁴⁹. Biskup, nauczając o tym wydarzeniu, podkreśla czas sądu i przedmiot oraz jego pewność. Sąd ów odbywa się natychmiast po śmierci i jest nieodwołalny dla każdego człowieka¹⁵⁰. Bóg osądza człowieka według jego postępowania na ziemi, które wyznacza kierunek przyszłego życia¹⁵¹. Kisiel uzasadnia te twierdzenia w oparciu o trzy teksty biblijne: „A dla Pana łatwą jest rzeczą w dzień śmierci oddać człowiekowi według jego postępowania” (Syr 11, 26). Przytacza też przypowieść o bogaczu i Łazarzu, która ukazuje, że udziałem żebraka po śmierci stało się niebo, a bogacza – piekło (por. Łk 16, 22). Fakt, że ich los rozstrzygnął się od razu po śmierci, wskazuje na rzeczywistość sądu szczegółowego¹⁵². Autor powołuje się również na słowa *Listu do Hebrajczyków*: „postanowione ludziom raz umrzeć, a potem sąd” (Hbr 9, 27), które nie tylko potwierdzają realność

¹⁴⁵ Por. tamże.

¹⁴⁶ Por. E. Kisiel, *Życie wieczne*, teczka VI, s. 3; *Niebo*, teczka I.

¹⁴⁷ Por. E. Kisiel, *Obowiązek dążenia do doskonałości*, teczka I; *Niebo*, teczka I.

¹⁴⁸ Por. tamże; *Życie wieczne*, teczka VI, s. 3.

¹⁴⁹ Por. E. Kisiel, *Sąd szczegółowy i sąd ostateczny*, teczka III; *Miłość bliźniego*, teczka II.

¹⁵⁰ Por. E. Kisiel, *Sąd szczegółowy i sąd ostateczny*, teczka III; *Miłość bliźniego*, teczka II; kazanie na nieszpiorach żałobnych, teczka III, s. 2; *Przemówienie wygłoszone w czasie Mszy św. za poległych żołnierzy polskich na cmentarzu Casamassima we Włoszech dnia 2 listopada 1982 r.*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 9(1982) nr 2, s. 27.

¹⁵¹ Por. tamże; kazanie na Dzień Zaduszny, teczka XVII; *Sąd szczegółowy i sąd ostateczny*, teczka III; por. Tomasz a Kempis, *O naśladowaniu...*, dz. cyt., s. 72-73.

¹⁵² Por. E. Kisiel, *Sąd szczegółowy i sąd ostateczny*, teczka III.

sądu, ale są również dowodem przeciwko reinkarnacji. Człowiek nie ma bowiem drugiej możliwości zasłużenia na niebo¹⁵³.

Z zagadnieniem sądu szczegółowego autor łączy rzeczywistość Sądu Ostatecznego. Naukę o sądzie opiera przede wszystkim na słowach samego Chrystusa, szczególnie zaś na Jego mowie eschatologicznej (por. Mt 25, 31-46) oraz na prorocत्वach starotestamentalnych (por. Iz 2, 12; 11, 4-5, Dn 7, 9-14, Jl 4, 1-2)¹⁵⁴. Biskup, mówiąc o wydarzeniu sądu, skupia się na argumentach przemawiających za jego prawdziwością, na miłości jako czynniku najbardziej istotnym i decydującym o zbawieniu oraz na niepewności człowieka co do czasu, w którym sąd ów nastąpi¹⁵⁵. Argumentując rzeczywistość Sądu Ostatecznego Biskup odwołuje się, do rozumu i *Pisma Świętego*. Rozum domaga się poznania odwiecznych zamysłów Boga co do świata i poszczególnych osób, a skoro na ziemi są one przed człowiekiem zakryte, więc potrzeba – twierdzi Kisiel – by zostały ujawnione. Sąd Ostateczny ukaże sens wszystkich wydarzeń w dziejach ludzkości, ujawni wszystkie czyny, słowa i myśli ludzkie¹⁵⁶. Człowiek zrozumie wtedy „drogi Opatrzności”¹⁵⁷. Także rozum domaga się sądu ze względu na zapowiedź publicznego triumfu Chrystusa¹⁵⁸, który będzie polegał na tym, że Jezus zostanie przez wszystkich uznany za Króla całego świata, a zło i śmierć – całkowicie zniszczone¹⁵⁹. Sąd potrzebny jest też ze względu na ludzi, ponieważ ostatecznie zostanie wymierzona sprawiedliwość. Ci, którzy żyli w wierności łasce Bożej otrzymają wieczną nagrodę, ci, którzy ukochali zło – wieczną karę¹⁶⁰.

Biskup Kisiel ukazując Sąd Ostateczny podkreśla nieznaną czas jego nadejścia, a co za tym idzie – potrzebę czujności. Naukę swą opiera na *Ewangelii*, która dzień ten porównuje do złodzieja przychodzącego

¹⁵³ Por. tamże; *Bóg jest sprawiedliwy*, teczka XLI, s. 2; egzorta na zakończenie roku szkolnego 1951/52, teczka I; kazanie na niesporach żałobnych, teczka III, s. 2.

¹⁵⁴ Por. E. Kisiel, *Sąd szczegółowy i sąd ostateczny*, teczka III; *Miłość bliźniego*, teczka II; *Przemówienie wygłoszone w czasie Mszy św. za poległych żołnierzy polskich na cmentarzu Casa Massima we Włoszech dnia 2 listopada 1982 r.*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 9(1982) nr 2, s. 27.

¹⁵⁵ Por. E. Kisiel, *Miłość bliźniego*, teczka II; *Sąd szczegółowy i sąd ostateczny*, teczka III.

¹⁵⁶ Por. E. Kisiel, kazanie na niesporach żałobnych, teczka III, s. 2; *Bóg jest wszechwiedzący*, teczka LV; por. KKK 1039.

¹⁵⁷ E. Kisiel, *Sąd szczegółowy i Sąd Ostateczny*, teczka III.

¹⁵⁸ Por. tamże.

¹⁵⁹ Por. E. Kisiel, *Kara za grzechy*, teczka II; por. KKK 1040.

¹⁶⁰ Por. E. Kisiel, *Sąd szczegółowy i Sąd Ostateczny*, teczka III; *Miłość bliźniego*, teczka II.

niespodziewanie i zaskakującego domowników (por. Mt 24, 43). Jeżeli człowiek spodziewa się włamania, to czuwa i nie dopuści, by złodziej wyrządził mu szkodę¹⁶¹. Podobnie jest z powtórным przyjściem Chrystusa. Jeżeli człowiek pamięta o tym, że Sąd Ostateczny może odbyć się w każdej chwili, zupełnie inaczej przeżywa swoje życie. Autor mówi wręcz, że rozważanie tej prawdy uchroni wierzącego przed upadaniem w zło¹⁶². Stąd Biskup nazywa prawdy wieczne drogocennymi perłami, ponieważ mogą one pomóc w zjednoczeniu z Bogiem, które jest najwyższym celem życia ludzkiego. Ustawiają one bowiem właściwą hierarchię wartości w życiu człowieka: sprawy duszy przed sprawami ciała, sprawy niebieskie przed ziemskimi. Perspektywa życia wiecznego wytwarza w człowieku pewien dystans wobec tego, co przeżywa i co posiada¹⁶³.

Zakończenie

W niniejszym artykule zostało przedstawione przepowiadanie bp. Edwarda Kisielea na temat antropologicznych podstaw doskonałości chrześcijanina. Biskup ukazuje człowieka jako stworzonego z miłości i dla miłości, i dzięki temu – wywyższonego przez Boga. Podkreśla jednocześnie fakt skażenia natury ludzkiej, który przejawia się w skłonności człowieka do zła. Człowiek jawi się jako całkowicie zależny od Boga we wszystkim, stąd sam nie jest w stanie pokonać skutków grzechu pierworodnego. Odkupienie zatem Kisiel przedstawia jako najważniejsze wydarzenie w historii ludzkości. Jest ono darem i zadaniem dla człowieka. Biskup wskazuje na konieczność współpracy z łaską w dążeniu do osiągnięcia życia wiecznego.

Słowa kluczowe: bp Edward Kisiel, stworzenie człowieka, upadek człowieka, odkupienie, życie wieczne.

¹⁶¹ Por. tamże; *Przemówienie wygłoszone w czasie Mszy św. za poległych żołnierzy polskich na cmentarzu Casamassima we Włoszech dnia 2 listopada 1982 r.*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 9(1982) nr 2, s. 27; *Sąd szczegółowy i Sąd Ostateczny*, teczka III.

¹⁶² Por. tamże; *Sąd szczegółowy i Sąd Ostateczny*, teczka III; *Niedziela XXV po Zesłaniu Ducha Świętego*, teczka XI.

¹⁶³ Por. E. Kisiel, konferencja wstępna: *O potrzebie rekolekcji*, teczka XLII, s. 3; kazanie na nieszpórach żałobnych, teczka III, s. 1.